

Deddf laith Newydd 2008

Mai 2008

Pam Statws
Swyddogol?
Beth yw ystyr
Hawliau i'r Gymraeg?
Comisiynydd yr Iaith
Gymraeg?
Dyma'r Cyfle!

Ein galwadau

Croesawn fwriad Llywodraeth Cynulliad Cymru i gyhoeddi Gorchymyn Cymhwysedd Deddfwriaethol ar gyfer yr iaith Gymraeg. Galwn ar y Llywodraeth i lunio Gorchymyn fydd yn sicrhau bod digon o bwerau yn cael eu rhoi i'r Cynulliad fel bod modd iddo basio Mesur Iaith newydd fydd yn sefydlu;

- Statws Swyddogol i'r Gymraeg
- Hawliau i'r Gymraeg
- Comisiynydd yr Iaith Gymraeg

Credwn fod y tri phennawd yma yn crynhoi'r elfennau y mae'n allweddol i'r Llywodraeth eu cynnwys yn y Gorchymyn, os ydyw o ddifrif ynghylch creu deddfwriaeth effeithiol mewn perthynas â'r Gymraeg, ac adeiladu Cymru ddwyieithog.

Pam Statws Swyddogol?

Mae statws digamsyniol yr iaith Saesneg fel iaith swyddogol de-facto gwladwriaeth Prydain ac fel iaith rymus yn rhyngwladol ac yn fasnachol yn amlwg. Bydd rhoi statws swyddogol statudol i'r iaith Gymraeg yn sicr o gyflawni sawl amcan pwysig gan gynnwys;

- Datganiad diamheuol ynglŷn â phwysigrwydd safle'r iaith Gymraeg ym mywyd Cymru
- Sylfaen gref ar gyfer sefydlu hawliau i bobl fedru defnyddio a chael mynediad i'r Gymraeg
- Grymuso pobl Cymru i fwynhau hyder uwch yn y Gymraeg, i weld ei gwerth, i'w pherchen fel budd cenedlaethol a'i gwneud yn berthnasol i fywydau pawb sy'n byw yng Nghymru
- Sylfaen gref ar gyfer sicrhau cydraddoldeb i'r Gymraeg ac atal camwahaniaethu
- Datganiad clir bod defnydd o'r Gymraeg yn gyfreithlon ac yn gwbl ddilys yng Nghymru gan ddiddymu unwaith ac am byth rym seicolegol y Deddf Uno 1536 a wnaeth y Gymraeg yn anghyfreithlon
- Neges i lywodraethau, cwmnïau, cyrff ac unigolion y tu allan i'r wlad bod gan Gymru iaith unigryw sy'n rhan ganolog ac integral o'n identiti cenedlaethol

Mae sicrhau statws swyddogol trwy ddeddfwriaeth iaith yn gam a gydnabyddir yn eang iawn fel ffordd gwbl ymarferol o gynyddu llwyddiant iaith leiafrifol.

Beth yw ystyr Hawliau i'r Gymraeg?

Ar hyn o bryd nid oes gan bobl Cymru unrhyw hawliau mewn perthynas â'r Gymraeg ac eithro'r hawl amodol i ddefnyddio'r Gymraeg mewn llys barn.

Mae diffinio hawliau pendant yn ffordd syml ac effeithiol o sicrhau bod pobl yn medru defnyddio'r Gymraeg mewn modd diffwdan. Yn sgil goblygiadau globaleiddio a grym corfforaethau rhyngwladol enfawr mae cydnabod hawliau yn gyfreithiol yn gam hanfodol. Yn wir, dim ond trwy bennu hawliau drwy ddeddfwriaeth y gallwn fod yn sicr y bydd cyrff a chwmnïau yn gweithredu'n ddwyieithog. Dyma'r hawliau sylfaenol y credwn ni sydd yn angenrheidiol i'w cynnwys;

- Yr hawl i gael addysg yn Gymraeg
- Yr hawl i dderbyn gwasanaethau, gwybodaeth, cyfleusterau a nwyddau yn Gymraeg wrth ddelio gyda'r sector gyhoeddus, breifat neu wirfoddol
- Yr hawl i ddefnyddio a dysgu'r Gymraeg yn y gweithle
- Yr hawl i gael gwrandawriad llys a rheithgor yn Gymraeg
- Yr hawl i barch ac i fod yn gyfartal ac i beidio dioddef camwahaniaethu neu anfantais wrth ddefnyddio neu arddel y Gymraeg

Bydd angen i'r Llywodraeth wneud rheoliadau cynhwysfawr o dan y mesur arfaethedig. Rydym wedi awgrymu sut y gallai'r rheoliadau fabwysiadu dull incremental o gyflwyno a gweithredu hawliau. Er enghraifft, credwn ei fod yn synhwyrol i sefydlu disgwyliaid uwch oddi wrth gwmnïau mawr rhyngwladol, cyrff cyhoeddus ac elusennau mawr gyda disgwyliaid is oddi wrth gwmnïau preifat a mudiadau gwirfoddol bychain lleol. Pwysleisiwn ei fod yn bwysig iawn bod gan y ddeddf rym digonol i gynnwys pob sector yn wyneb datblygiadau technolegol a newidiadau sylweddol yn y modd y darperir gwasanaethau i'r cyhoedd. Credwn hefyd fod angen i'r rheoliadau greu isafswm o ddisgwyliaid gan adeiladu disgwyliaid uwch dros amser.

Pwysigrwydd Comisiynydd yr Iaith Gymraeg

Gan nad oes hawliau cyfreithiol gennym i'r Gymraeg ar hyn o bryd, does dim angen trefn i sicrhau bod pobl Cymru yn gwybod beth yw eu hawliau a does angen neb i sefyll i fyny drostynt pan fydd cyrff neu unigolion yn ceisio nacau eu hawliau iddynt. Ond, pan fydd y Cynulliad yn deddfu hawliau iaith bydd angen creu trefn i ddiogelu'r hawliau hyn. Bellach, mae gyda ni swyddi comisiynydd i ymorol am fuddiannau carfanau gwahanol yn ein cymdeithas fel plant a phobl hŷn; mae pwysigrwydd sefydlu swyddogaethau Comisiynydd Plant a Chomisiynydd Pobl Hŷn Cymru yn amlwg. Nid galw ydyn ni am sefydlu swydd i swyddog diddannedd basio barn achlysurol ar weithrediad ambell gynlun iaith, ond am greu eiriolwr grymus ac annibynnol fydd yn diogelu hawliau pawb yng Nghymru i ddefnyddio'r Gymraeg drwy gynghori ac, os bydd angen, drwy orfodi'r gyfraith. Mae manteision Comisiynydd yn eang iawn gan gynnwys;

- creu eiriolwr cryf ac annibynnol dros siaradwyr Cymraeg
- hysbysu pobl Cymru am eu hawliau i'r Gymraeg
- hysbysu darparwyr gwasanaethau ym mhob sector am eu cyfrifoldebau o dan y ddeddfwriaeth iaith
- sicrhau'r cyngor gorau i'r Llywodraeth a chyrff eraill mewn perthynas â'r ddeddf newydd
- cyfrwng effeithiol i fonitro cydymffurfiaeth â'r ddeddf
- y gallu i ymchwilio'n drwyadl i gwynion a naill ai erlyn cyrff sy'n tramgwyddo gofynion y ddeddf neu gynorthwyo unigolion sydd am orfodi eu hawliau yn y llysoedd.

Creu Comisiynydd o statws digonol yw'r ffordd fwyaf effeithiol o wireddu holl potensial deddfwriaeth newydd.

Deddf Iaith 2008 - Dyma'r Cyfle!

Rydym yn galw am ddeddf iaith newydd er mwyn creu dyfodol cynaliadwy i'r iaith Gymraeg yn yr unfed ganrif ar hugain. Credwn mai trwy sicrhau statws swyddogol i'r Gymraeg, creu hawliau a Chomisiynydd yr Iaith Gymraeg y gall deddfwriaeth newydd wneud gwahaniaeth positif a phellgyrhaeddol ym mywydau pobl Cymru. Heb y tair elfen yma ni fydd unrhyw ddeddfwriaeth newydd yn ddim ond tocenistaeth ac ymarfer sinigaidd mewn deddfu er mwyn deddfu; mae pobl Cymru yn disgwyl ac yn haeddu gwell na hynny.

Grŵp Deddf Iaith

CYMDEITHAS YR IAITH GYMRAEG
LLAWR GWAELOD · PEN ROC
RHODFA'R MÔR · ABERYSTWYTH
CEREDIGION · SY23 2AZ
01970 624501 · 01970 627122
POST@CYMDEITHAS.ORG
WWW.CYMDEITHAS.ORG